

אמון, מגדר וקבוצות מיעוט בישראל

ד"ר אודליה הייזלר, המכללה האקדמית ת"א-יפו

ד"ר אסנת ישראלי, המכללה האקדמית אשקלון

תאריך הגשה: כ"ל אב תשפ"א, 06.08.2021

1. רקע תיאורטי, חדשנות ותרומה המחקר הנוכחי מעבר למחקר הקיים:

לאמון חשיבות רבה הן ברמת הפרט והן ברמת המדינה. אחד המאמרים הראשוניים שבחן השפעות מאקרו-כלכליות של האמון הוא Knack and Keefer (1997) שהראה שרמת האמון משפיעה באופן חיובי על הצמיחה הכלכלית במשק, תוצאה שנמצאה גם במאמר של Beugelsdijk et al. (2004). במאמרים אלו ובאחרים (Welch et al., 2005; Papagapitos and Riley, 2009) מפורטים ערוצים שונים דרכם האמון יכול להשפיע לטובה על הכלכלה: הורדת עלויות עסקה בשל הורדת הסיכון ואי הוודאות, לדוג' כאשר אנשים צריכים פחות להגן על עצמם מפני ניצול בעסקאות כלכליות; הגדלת המסחר הבינלאומי בשל הפחתת עלויות עסקה הודות לאמון; הגברת החדשנות- אם אדם יכול לבטוח בלקוחות, בספקים, בשותפים ובעובדים שלו אזי הוא לא צריך לפקח עליהם באופן צמוד ויכול לפנות את זמנו לפיתוח הפעילות בעסק; מעסיקים שמספקים תנאי עבודה טובים צפויים לזכות ביותר אמון מצד עובדיהם דבר שיגביר את נאמנות העובדים וכך את רווחי הפירמה; אם בוטחים בניציגי הממשל (ובהנחה שאכן ניתן לבטוח בהם) ניתן יהיה לבצע החלטות השקעה נכונות יותר לטווח הארוך. השפעה נוספת על הצמיחה הכלכלית יכולה להיות דרך ההון האנושי: בחברות בעלות מידת אמון גבוהה יש תמריצים חזקים יותר לצבור הון פיזי אבל גם אנושי, ואכן נמצא קשר חיובי ומובהק בין רמת האמון במדינה לשיעור הרישום להשכלה גבוהה בה (Papagapitos and Riley, 2009). ברמת הפרט, אמון הוא גורם מרכזי המשפיע על ההון האנושי. בניית אמון תשפיע על הקשרים החברתיים של הפרט - השימוש שיעשה בחכמת ההמונים, ההשקעות שיבצע, רמת ההשכלה שירכוש, רמת הבריאות ואפילו מידת האושר שלו (ראו Helliwell and Wang, 2010).

תשומת לב מועטה יותר הופנתה להשפעת האמון על מעמדו של הפרט בשוק העבודה. Mencken, Smith and Tolbert, 2020 הראו לדוגמא, שרמות גבוהות יותר של נטיות חברתיות- בין השאר אמון- נמצאות בקרב עובדים עצמאיים מאשר בקרב עובדים בסקטור הפרטי. מעבר להשפעה של רמת האמון על הסיכוי לעבוד כעצמאי ברמת הפרט, Kwon, Heflin and Ruef, 2013 מצאו שאמון משפיע גם ברמת הקהילה, ושפרטים בקהילות בעלות רמת אמון גבוהה הם בעלי סיכוי גבוה יותר לעבוד כעצמאים מאשר פרטים בקהילות בעלות רמת אמון נמוכה. לפי המאמר, רמת האמון חשובה מכיוון שהיא מעודדת יזמות (כפי שהיא באה לידי ביטוי בשיעור העצמאים) בשני אופנים: הראשון- אמון גבוה מעודד זרימת מידע בין קבוצות חברתיות וזו מאפשרת למשוך לקוחות לעסקים העצמאיים, כאשר בנוסף המידע מאפשר לזהות הזדמנויות עסקיות, והשני- לעסקים קטנים יש חוסר במוניטין ובהכרה, ורמת אמון גבוהה בקהילה יכולה לסייע להתגבר עליו.

קיימת ספרות ענפה על האופן בו מודדים אמון. חלק מהמחקרים נערכו בתנאי מעבדה (כלכלה ניסויית) וחלקם באמצעות סקרים וניתוחים אמפיריים. אחד המשחקים המפורסמים שנערך במעבדה הוא משחק ההשקעה של Berg et al. (1995). שחקן מקבל סכום כסף והוא צריך להחליט איזה סכום להציע לשחקן הנגדי. הסכום המוצע מועבר לשחקן השני כאשר הוא מוכפל פי 3, והשחקן השני מחליט איזה סכום מתוכו להחזיר לשחקן הראשון. הסכום המוצע ע"י השחקן הראשון מבטא למעשה את מידת האמון שלו בשחקן השני. המשחק משוחק בווריאציות שונות ומאפשר לבחון את השפעת המאפיינים של השחקנים על מידת האמון (ראו למשל, Ashraf et al. 2008). דרך שונה לאמוד אמון היא באמצעות סקרים, כאשר המשיבים נשאלים על מידת האמון שלהם במוסדות השלטון, בממשלה, במטרה או באנשים אחרים. שאלה נוספת שמטרתה לבחון אמון היא עד כמה הפרט בטוח שארנק שלו, שהלך לאיבוד ונמצא ע"י שכנים או ע"י זרים, יוחזר אליו. סקרים כאלה שנערכים במספר רב של מדינות ותקופות מאפשרים לבחון שינויים ומגמות באמון לאורך זמן ולערוך השוואה בין מדינות ובין קבוצות אוכלוסיה.

מאמרים רבים ניסו לענות על השאלה מה משפיע על מידת האמון. מתוצאות מחקרים אלה עולה כי לנשים פחות אמון מאשר גברים. הגיל משפיע באופן שונה על נשים לעומת גברים (Haselhuhn et al. 2015), אצל גברים קיימת השפעה בצורת U הפוך בין הגיל לאמון ואצל נשים לא נמצאה השפעה כזו (Dittrich, 2015). השכלה והכנסה משפיעים על האמון באופן חיובי ומוכח. לנשואים יותר אמון מלא נשואים. לדור ראשון של המהגרים אמון גבוה יותר מזה של האוכלוסייה המקומית, לעומת זאת לדור השני פחות אמון מהמקומיים (Röder and Peter, 2012). מחקרים אחרים מצאו שהאמון של מהגרים תלוי במידת האמון הקיימת במדינת המקור והשפעתו מתפוגגת ככל שהותק במדינת היעד עולה (Helliwell and Wang, 2010).

2. מטרת המחקר והשערות המחקר:

- א. לזהות את הגורמים המשפיעים על מידת האמון (או החשדנות) שיש לתושבי ישראל תוך שימת דגש על השפעת השתייכות לקבוצות מגדר ומיעוט: נשים וגברים, יהודים ומוסלמים, חרדים, דתיים ומסורתיים, עולים וותיקים. כמו-כן בחינת אינטראקציות בין הקבוצות (כגון: נשים-חרדיות, נשים ערביות) והשפעת השתייכות אליהן על מידת האמון.
- ב. לבחון כיצד מידת האמון של הפרט משפיעה על מעמדו בשוק העבודה: שכיר או עצמאי. במידה והפרט מנהל – כמה עובדים יש תחתיו, סמכויותיו בעבודה, האם הפרט בחר לעבוד בעסק משפחתי?
- ג. להציע כלים לקובעי המדיניות, על סמך תוצאות המחקר, שיסייעו להעלות את רמת האמון של הקבוצות השונות.

3. ערכו החברתי והיישומי של המחקר:

- א. כפי שראינו למעלה, לאמון השלכות רבות הן ברמת הפרט והן ברמת המדינה. למיטב ידיעתנו, למרות שישראל היא מדינה ייחודית מבחינת קבוצות האוכלוסייה שמרכיבות אותה (כמו: עולים חדשים, חרדים וערבים), טרם בוצע מחקר שחוקר את הקשר בין אמון להשתייכות לקבוצות מיעוט בישראל.
- ב. הבנת הגורמים המשפיעים על מידת האמון ובפרט בקרב המשתייכים לקבוצת מיעוט תסייע לנקוט בפעולות שיעלו את רמת האמון של קבוצות אלה. לדוגמא, ניתן יהיה למקד התנהלות מגבירת אמון של הממסד כגון ליווי פעולות ממשלתיות במתן הסברים מותאמים בשפה או בסגנון לקבוצות הרלוונטיות.
- ג. הבנת הגורמים המשפיעים על מידת האמון ובפרט השתייכות לקבוצת מיעוט תשפוך אור על תופעות כמו השקעה ונטילת סיכונים, פניה למשטרה או לטיפול רפואי בעת הצורך.
- ד. הבנת הקשר בין מידת האמון והמצב התעסוקתי של הפרט תסייע לשפר את המצב התעסוקתי של פרטים המשתייכים לקבוצות מיעוט.

4. שיטת המחקר

מקור הנתונים:

במחקר אנו נשתמש בסקר החברתי האירופאי The European Social Survey (ESS). הסקר, שנערך מאז 2002, הינו דו-שנתי, ומקיף כ-30 מדינות אירופאיות. מחקרים רבים נעשו על סמך נתונים אלו, לדוג'. : (Butler et al. (2016), Reeskens and Hooghe (2008), Heizler and Israeli (2021), הסקר מבקש למדוד עמדות, ערכים ודפוסי התנהגות, והשינויים שחלו בהם לאורך זמן במגוון אוכלוסיות. המדגמים מייצגים את האוכלוסייה מגיל 15 ומעלה המתגוררת במשקי בית פרטיים בכל מדינה, הפרטים נבחרים באופן רנדומלי בכל שלב בסקר ומרואיינים פנים מול פנים. כדי להביא למינימום את ההטיה הנובעת מאי-תשובה נקבע רף מטרה מינימלי של 70% הענות בכל מדינה. אנו נשתמש בנתוני הסבב השמיני של הסקר שנערך ב-2016, הסקר האחרון שנערך בישראל. את נתוני הסקר החברתי האירופאי ניתן להוריד בכתובת <https://www.europeansocialsurvey.org>.

שיטת האמידה:

המשתנה המרכזי במחקר הינו אמון, שמשקף את אחד האספקטים החשובים של הון חברתי ולכידות חברתית. הטענה היא שאמון מקל על שיתוף פעולה עם אחרים ותורם לתחושה כללית של קהילה ושתייכות. את משתנה האמון (TRUST) נבנה באמצעות שלושה פריטים מתוך הסקר:

PPLTRST: "באופן כללי, האם לדעתך ניתן לתת אמון ברוב האנשים, או שתמיד יש מקום לחשדנות מסוימת בקשרים עם אנשים?"

PPLFAIR : "האם לדעתך רוב האנשים ינסו לנצל אותך אם יש להם ההזדמנות, או ינסו להיות הוגנים כלפיך?"

PPLHLP : "האם לדעתך, בדרך כלל, אנשים משתדלים לעזור לאחרים או שבדרך כלל הם דואגים לעצמם?"

באמצעות שיטת ניתוח גורמים (factor analysis) ניתן לבדוק האם שלושת הפריטים האלה משקפים את הגורם החבוי "אמון". במחקרים קודמים נמצא כי פריטים אלו מציעים מדידה טובה מאוד ויציבה של הערך "אמון כללי" (Reeskens and Hooghe, 2008).

אנחנו נשתמש בשיטת אמידה דו-שלבית. ראשית אנו נאמוד את הגורמים המשפיעים על מידת האמון כאשר המשתנים המסבירים העיקריים בהם נשתמש הינם משתנים סוציו-דמוגרפיים כגון מין, השכלה, מצב משפחתי ועוד. לאחר מכן אנו נבדוק את השפעת האמון על ההסתברות של הפרט לעבוד כשכיר או עצמאי ועל מידת אחריותו ועצמאותו בעבודה. אמידה זו תעשה בעזרת תיקון Heckman הבא לטפל בבעיית הטיית הסלקטיביות הנובעת ממידע חסר (truncated data).

רשימת המשתנים והתפלגותם מוצגת בטבלה הבאה:

המשתנה	הגדרה	ממוצע/אחוז באוכלוסייה	טעות תקן (S.E.)
brncntr ¹	נולד בארץ	75.5%	0.139
	לא נולד בארץ	24.5%	
gndr	גבר	48.9%	0.013
	אישה	51.1%	
agea	גיל	42.6	0.517
eduyrs	מס' שנות לימוד	12.8	0.104
icpart1	מצב משפחתי-נשוי	61.3%	0.013
	לא נשוי	38.7%	
chldhm	יש ילדים בבית	51.3%	0.013
	אין ילדים בבית	48.7%	
rlgdnm	דת-יהודי	82.9%	0.016
	דת-מוסלמי	17.1%	
rlgdgr	רמה דתית	5.3	0.105

¹ ניתן יהיה להתייחס למוצא הפרטים באופן יותר מפורט בעזרת משתני מוצא נוספים המופיעים בסקר- בחינת המדינה בה הם או הוריהם נולדו וכן ותק בארץ.

5. תוכנית עבודה ולוחות זמנים

שלב	משימה	משך הזמן הצפוי
1	הכנת מסד הנתונים, בניית משתני עזר	חודש
2	ניתוח אמפירי - הרצת רגרסיות	4 חודשים
3	כתיבת התוצאות האמפיריות	חודשיים
4	כתיבת הצעות למדיניות על סמך הממצאים	חודשיים
5	כתיבת יתר הפרקים ועריכת נייר העמדה	חודש
סה"כ		10 חודשים

* תאריכי השלבים השונים יעודכנו בהתאם לדרישות.

6. פירוט תקציב המחקר

שם	מטרה	סכום (בש"ח)	גדרש
עוזרי מחקר, סטודנט לתואר שלישי 100 ש"ח (עלות מעביד) ברבע משרה במשך 3 חודשים	עבודה אמפירית – עיבוד הסקר החברתי, בניית משתנים והרצת רגרסיות	13,000	
עריכה לשונית (כולל מע"מ)	עריכה לשונית של מאמרים מתוצרי המחקר	2,000	
פרסום מאמר	תשלום לכתב עת	3,000	
תקורה 10% מהוצאות המחקר		1800	
סה"כ		19,800	

7. ביבליוגרפיה

- Ashraf, N., Bohnet, I., & Piankov, N. (2006), "Decomposing trust and trustworthiness". *Experimental Economics*, 9(3), 193-208.
- Berg, J., Dickhaut, J., & McCabe, K. (1995). 'Trust, Reciprocity, and Social History,' *Games and Economic Behavior*, 10(1), 122-142.
- Beugelsdijk, S., De Groot, H. L., & Van Schaik, A. B. (2004). Trust and economic growth: a robustness analysis. *Oxford economic papers*, 56(1), 118-134.

- Butler, J. V., Giuliano, P., & Guiso, L. (2016). The right amount of trust. *Journal of the European Economic Association*, 14(5), 1155-1180.
- Dittrich, M. (2015). Gender differences in trust and reciprocity: Evidence from a large-scale experiment with heterogeneous subjects. *Applied Economics*, 47, 3825-3838.
- Haselhuhn, M. P., Kennedy, J. A., Kray, L. J., Van Zant, A., & Schweitzer, M. E. (2014). Gender differences in trust dynamics: Women trust more than men following a trust violation. *Journal of Experimental Social Psychology*, 56, 104–109.
- Heizler, O. and Israeli O. (2021). "The identifiable victim effect and public opinion toward immigration; a natural experiment study", 2021, *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 93, forthcoming.
- Hell, J.F., & Wang, S. (2010). Trust and Well-being, *NEBR working paper*, Working Paper 15911.
- Knack, S., & Keefer, P. (1997). Does social capital have an economic payoff? A cross-country investigation. *The Quarterly journal of economics*, 112(4), 1251-1288.
- Kwon, S. W., Heflin, C., & Ruef, M. (2013). Community social capital and entrepreneurship. *American Sociological Review*, 78(6), 980-1008.
- Mencken, F. C., Smith, B., & Tolbert, C. M. (2020). Self-employment and civic inclination. *Sociological Perspectives*, 63(5), 719-737.
- Papagapitos, A., & Riley, R. (2009). Social trust and human capital formation. *Economics Letters*, 102(3), 158-160.
- Reeskens, T., & Hooghe, M. (2008). Cross-cultural measurement equivalence of generalized trust. Evidence from the European Social Survey (2002 and 2004). *Social indicators research*, 85(3), 515-532.
- Röder, A., & Peter, M. (2012). What Explains Immigrants' High Levels of Trust in Host Country Institutions?, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38(5), 777–92
- Welch, M. R., Rivera, R. E., Conway, B. P., Yonkoski, J., Lupton, P. M., & Giancola, R. (2005). Determinants and consequences of social trust. *Sociological inquiry*, 75(4), 453-473.

נספח- תקציר קו"ח של החוקרות:

ד"ר אודליה הייזלר היא מרצה בכירה בבית הספר לניהול וכלכלה במכללה האקדמית ת"א יפו, עמיתת מחקר ב-Institute for the Study of Labor (IZA) שבגרמניה משנת 2009 וב-Global Labor Organization (GLO) משנת 2017. לאחר שסיימה את לימודי הדוקטורט שלה במחלקה לכלכלה באוניברסיטת בר-אילן בשנת 2008, אודליה שהתה בפוסט דוקטורט באוניברסיטה העברית. אודליה חוקרת בתחום כלכלת הגירה, קבוצות מיעוט וכלכלת משפחה. מאמריה משלבים תיאוריה ואמפיריקה מישראל ומהעולם ומנתחים תופעות סוציולוגיות ופסיכולוגיות בכלים כלכליים. לצד המחקר, אודליה הרצתה מגוון קורסים בכלכלה באקדמית ת"א-יפו, האוניברסיטה העברית, אוניברסיטת בר-אילן, המרכז הבינתחומי בהרצליה ומכללת אשקלון.

פרסומים נבחרים:

"The role of children in building parents' social networks", 2017, *Social Economics: Current and Emerging Avenues*, Edited by: Joan Costa-Font and Mario Macis, MIT Press, 283-304. (with Ayal Kimhi)

"The Formation of Networks in the Diaspora", 2016, *International Journal of Manpower*, 37(7), 1136-1153 (with Gil S. Epstein).

"Illegal Migration, Enforcement and Minimum Wage", 2008, *Research in Labor Economics*, 2008, 28, 197-224 (with Gil S. Epstein).

ד"ר אסנת ישראלי

ד"ר אסנת ישראלי מרצה בפקולטה לכלכלה במכללה האקדמית אשקלון. אסנת סיימה את לימודי הדוקטורט במחלקה לכלכלה באוניברסיטת בר-אילן בשנת 2004. תחומי המחקר שלה הינם כלכלת עבודה, הגירה, עוני ואי שוויון. במאמריה היא עסקה במחקר אמפירי של מדדי אי שוויון ועוני ומרכיביהם וכן בפערי מגדר בשוק העבודה. לצד המחקר, אסנת הרצתה מגוון קורסים בכלכלה במכללה האקדמית אשקלון, באוניברסיטת בר אילן ובאוניברסיטה הפתוחה.

פרסומים נבחרים:

"The identifiable victim effect and public opinion toward immigration; a natural experiment study", 2021, *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 93, forthcoming (with Odelia Heizler).

"Defining chronic poverty: comparing different approaches," 2014, *Applied Economics*, 46, 3874-3881 (with Michal Weber).

"A Shapley-based decomposition of the R-square of a linear regression," 2006, *Journal of Economic Inequality*, 5, 199-212.